

Interjú Török Ferencsel

- Ön szerint mi a feladata, szerepe a társadalomban az építésznek és mi a szakrális teret tervezőnek?
- A funkcionális célok kivül a művészi megjelenés biztosítása. Művészetén kívüli célok a funkcióból és a társadalom igényeiből adódnak, ebben különbözik az építészet minden más művészettől. Fontos, hogy ezeket a célokat valóban a művészet eszközeivel tegye meg. Szakrális építészetben a feladata az adott kornak, az adott időszaknak olyan térbe való egyesítése, amely a közösségi és az individuális igényeket egyként elégíti ki. A templomépítészet két lényeges alapra támaszkodik, egyrészt közösséget akar teremteni, közösség számára hoz létre tereket, ugyanakkor a magányos embernek is helyet tud biztosítani. Minden jó templom valahol itt vizsgálódik, hogy tudja-e ezt a kettős igényt kifejezni. A templomépítészet különbözik a korok minden más művészetétől abban, hogy évszázadokra tud visszanyúlni emlékeiben.
- Milyennek látja az építészet jelenét? Miben látja a legnagyobb kihívást, buktatót?
- Érdekes, hogy intézményesen nagyon nehéz volt templomot tervezni a hetvenes években. Mert nem lehetett, tiltották. De építeni – ha valahogy mégis megkapta az engedélyt – sokkal egyszerűbben lehetett, mert az emberek szembeállása, ellenkezése az adott kommunista ideállal szemben egy nagyon jó ellenállást, egy civil kurázsit jelentett, és majdnem minden templom építése ennek a közösségi csodának a jele volt. Fantasztikus volt például a nemeshetési templomhoz éjjel lemenni, amikor betonoztak, az egész falu ott nyüzsgött a templomhegyen. Ma egyszerűbb intézményesen templomépítészeti engedélyt kapni, viszont kihunyott a politikai szembenállás tüze. A nyársapáti templom gyakorlatilag tíz évig épült, de az a funkció, hogy a templom közösségszervező, most megmutatkozik, mert a felszentelés óta egyre többen vesznek részt a szentmisén, liturgián, egyre többen jelentkeznek keresztelésre.
- Hogyan látja a hagyomány és a modernség viszonyát?
- A hetvenes évektől kezdve engem mindig izgatott, hogy mik az adottságok. Például Nemeshetésnél kért az atya, hogy a templomot lehetőleg betonból építsük, mert a községben legalább harminc ács van és a zsaluzást mindegyik meg tudja csinálni. Vagy nagyon lényeges volt Ábrahámhegyenél – egy óriási vita is lett ez – hogy a népek a faluba akarták a templomot, mi pedig a tisztelendő úrral a közeli Bök-hegyre gondoltuk. Nyilvánvaló, hogy Balaton környéke történelmében is adja ezt a lehetőséget, de a népek nem engedték, sőt elmentek a tapolcai járási pártbizottságba, hogy a tervező mit akar csinálni velük – fantasztikus volt ez a kor – és vettek egy telket a faluban. Az építész persze ekkor állati nagy kínban volt, hogy hogyan tudjon középületet tervezni a lakóházak terében. De aztán egy-két nap múlva megbarátkoztam ezzel a gondolattal, mégpedig azért, mert rájöttem, hogy nekik van igazuk. A hegyen való építést a kor triumfális egyháza hozta létre. Bencés rend, bencés apátság, Festetics gróf a Szent Mihály-kápolnánál. A jelen sokkal inkább a keskeny, egy lakóháznyi terület. Ki kellett emelni a templomot. Rájöttem, hogy az építészeti válasz erre a lakossági igényre csak az, hogy egy egyszerű betlehemi istállót építsünk, ami nem válik ki a környezetből. Az edelényi templomnál, ahol az egész épület rakacai kőből épült és a rakacai kőnek különböző megdolgozását lehet látni sajátos rakásmintával, a kiegyenlítősoros kőfallal, meg kellett tanítani a kőműveseket, hogyan lehet kőből falazni, hogy kell a kő hagyományát beépíteni. Épültek ezek a templomok a nyolcvanas években, amikor föltűnt egypár folyóiratban egy svájci építész, Galfetti tervei. A gondolataim azonos hullámhosszon voltak vele. Azt mondta az egyik folyóirat cikk, hogy a kritikai regionalizmusnak kiemelkedő európai képviselője. Ekkor jöttem rá, hogy hiszen én is kritikai regionalizmust csinállok, mikor a hagyományt próbálom anyagban és elhelyezésben létrehozni. Hát valami ilyesmi volt és így élt a hagyomány.
- Kik a példaképei, kik hatottak Önre?
- Részben hatottak a tanáraink, itt Weichinger Károly professzor képe van előttem, aki középület-tervezést oktatott az én hallgatói koromban. Csodálatos kiállású ember volt ebben a mici-sapkás, kommunista érában. A magyar építész-történetben nagy hatással volt rám Wittwer Márton Atanáz karmelita szerzetes, aki a zirci barokk templomot és a győri karmelita templomot építette, jól lehet a világstílusok erővonalával, de fantasztikusan magyar módon. Valahol az arányrendszere, a kevés nyílás, a kevés üveg, a műmárvány csodálatosan magyar templommá teszik. Nem tudok a győri templomnál magyarabb templomot elképzelni. A modern időkben, gyerekkoromtól kezdve nagyon vonzott Medgyasszay István építésze, gödöllői művésztelepe, városmajori temploma. Nála az európaiság és a nacionalitás olyan csodálatos egységben van, amit mindig példaként követtem. Aztán diákkoromban nagy kedvelője voltam Asplund építészetének és a svéd építészetnek, hogy aztán ezek hogy rakódtak és váltak hatóerővé bennem, azt csak úgy merem sejtteni.
- Melyik modern templom tetszik Önnek a legjobban?
- Két épület az, ami nekem nagyon tetszik, mint templomépület. Az egyik Csaba László hollóházi temploma, annak a hallatlan tiszta geometriája. A másik Csete Gyurkának a halászteleki körtemploma. Furcsa, hogy centrális templom, de valahol tényleg ilyen a magyar népvándorlási, ősi jeleknek a föltüntetése, az oltárnak a függönyökkel való kiemelése, szóval a stílusa egyaránt magyar és egyaránt hagyományörző.

- A régebbi templomok közül melyikeket kedveli?
- Hát van a már említett győri karmelita templom. Ezen kívül nagy élmény volt számomra Görögország. Az edelényi templom építésekor az építető – Keresztes Szilárd görög katolikus püspök – egy görög tanulmányútra küldött engem. Óriási hatással volt rám a Meteórák és az Athosz-hegyi görög templomok, ahol az időtlenség fantasztikus erejével a sziklák lassan tovább épülnek épületté, házzá. Ezt az időtlenséget ugyanakkor olyan rettenetes provizórikus dolog folytatja, mint a fecskéfészek, a fából és vakolatból készült szerzetesi cellák. Az állandóságnak és a provizóriumnak ez a kettőssége nagyon megfogott. Ezen kívül megragadott engem az ortodox vallásban a hagyomány. A modern templomok közül pedig a városmajori templom az, amelyik tetszik a maga campanille-vel. Meghatározó Weichingernek a pálos temploma Pécsen, ami reveláció volt, amikor először láttam. Az a telepítésrend, az anyagkezelése, a fényeknek olyan csodálatos szépségű megjelenése, amit hogyha nem magyar lenne, már rég szakmai folyóiratok tömege publikálná a templomot.
- Az Ön által tervezett templomok közül melyiket szereti a legjobban?
- Hát mindig azt, amelyiken dolgozom. Nyársapátot sikerült majdnem befejezni, mert belsőépítészeti szempontból még nincsen kész. Most kezdtem el egy Budaörsre készülő görög katolikus templomnak a tervezését. Ez a paneles lakóépületek árnyékában helyezkedik el, ami nagyon érdekes kihívás, hogy egy ilyen óriási lépték mellé, hogy lehet egy templomot betenni. Tehát most ezeket szeretem.
- Mennyire fogadja el, vallja magáénak az Ön által tervezett templomokat a hívő közösség?
- Érdekes módon az építetőimmal fantasztikus módon együtt tudtam működni. Mikor az Ybl-díjat kaptam, a bizottságot Szendrői Jenő vezette. Egy körutat tettek megnézni az Ybl-díjasok épületeit, hogy ne csak a fotóról lássák őket. Szendrői professzor gratulált nekem, hogy irigyel, hogy ilyen jó építető közösséggel ő még nem találkozott, aki a tervezőt ennyire szereti. Tényleg az ember be tudta vonni a népeket az építés szépségeibe tervtanácsokkal, lent lévő munkával. Szóval úgy érzem, hogy nagyon együtt tudtam működni az emberekkel és azt hiszem, hogy elfogadják a templomaimat.
- A kevés pénz, ami rendelkezésre állt, mennyire volt elég az építkezéseknél? Sérültek-e elgondolások emiatt, más lett volna a templom, ha elég pénz lett volna? Más volt-e ez a rendszerváltozás előtt és után?
- A helyzet az, hogy ugyanaz előtte is és utána is, mert mindig nagyon szegény az egyház. Ma ugyanolyan szegény, mert a terhek megnöttek, de a pénz ezzel arányosan nem nőtt. Tehát ma is egy templomépítést nagy egyszerűség kell, hogy kísérje. Az ember csak addig ment, amíg vélhetően a jelenlévők meg tudták azt építeni, meg egyé tudtak vele válni. Nem hiszem, hogy ez szegénységet jelent, inkább egyszerűséget, mint ahogyan a parasztember méltósága, fehéringe, tiszta nadrágja sem azt jelenti, hogy ő szegény, hanem az etikai, morális magatartásával inkább azt akarja mondani, hogy méltóságos. Ezt a méltóságát mindig el tudta érni az ember, úgy érzem. Kevés pénzzel is.
- Nem is nagyon tapasztalt a költségvetésben aránytalanságokat sem, hogy például ráköltöttek a szerkezetre nagyon sokat, de a belsőre nem maradt elég pénz?
- Olyan aránytalanság van, hogy a befejezés mikor éri el a megkívánt színvonalat. A nyársapáti templom például tíz évig épült és most a tizenegyedik évben sincs benne pad. Ez a folyamatot lassítja, de nem éreztem, hogy észrevehető módon a koncepció vagy a mondanivaló rovására ment volna a szegénység. Az építészetnél nagy baj, ha valaki olyat talál ki, amit nem tudnak megcsinálni. Életemben – ez lehet előny is, hátrány is – nem jut eszembe olyan, amit ne tudtam volna felépíteni pár emberrel vagy csoporttal, a megrendelővel és kivitelezőkkel.
- Az előző rendszerben voltak különböző korlátozó előírások a templomépítésnél. Tudna azzal kapcsolatban mondani valamit, hogy milyen volt az előző rendszerben építeni?
- A megszorítás csak addig éreztette a hatását, ameddig az engedélyezési fázis be nem következett, azt akadályozták. Ott kellett nagyon okosnak lennie a papnak, a plébánosnak. Ugyanis minden politika a helyi szinten, már kicsit kurtul, átértékelődik. Hogyha például párttitkár a polgármester mellett igazából megkeresztelte a gyerekeit, akkor a helyi döntések finomodnak. Például Révfülöp esetében igazából az, hogy mekkora terület volt, nem okozott akkora akadályt, mert a kicsi alapterületet fölnyitva üveggel kitérítve az épület környezete. A kis tér kétszer akkorrá vált, mint a ténylegesen épített templomtér.
- Elég közhelyes kérdés, de a fiatalabbak között kikben látja a jövőt?
- Igazából hazabeszélek, mert kialakult mellettem egy építészgárda: Balázs Mihály, Fejérdy Péter, Major György, akik olyan irányt visznek, ami nekem kedves. Gondolatban rokonok is a rendszerváltozás után épült templomaik.
- Eszembe jutott a Magyar Szentek temploma, ami felépült és az utóbbi években, hát...
- Tönkretették. Tönkre. Hát sajnos, ha egy használó műveletlen, akkor az ember semmit sem tud csinálni. Az illető itt van a közelben, semmibe nem került volna neki kikérni a véleményünket. Ehelyett fogta és piros sziladekorrall lefestette a szerkezeteket, a téglát. Eszméletlen. Szerencsére vannak pozitív példák is. Edelény olyan, mintha most épült volna. A környezete is.
- Ráadásul Edelényben készültek később újabb ikonosztázok és azok is harmóniába kerültek a régiekkel.

- Igen. Sajnos a Magyar Szentek Temploma esetében nem ez történt. De hát előfordul a megrendelői erőszak máshol is, mert egy nagyon kedves és szép épületünk volt a vatikáni nunciatura fönn az Orbánhegyi úton. A nunciussal összedolgozva hallatlanul jó lett, megcsináltuk egy lakóházból való bővítést, ezt a kicsit szerzetesi házat kápolnával. Aztán jött egy másik nuncius, aki az egészet össze-vissza bővítette. Ráadásul a hatóság sem tudott beleszólni, mert nem magyar terület, hanem vatikáni felségterület. Van ilyen, de hála Istennek csak ezt a két esetet tudom mondani, ahol a műveletlenség ezt okozta.
- Nincs olyan szervezet, ami ezt megakadályozná?
- Nincs semmi, mert az egyházi főhatóság tagjai is a Magyar Szentek Templománál ugyanolyan döbbenettel vették észre az egyik napon, hogy a helyi pap befestette a téglát.
- Nincsen valami központosított művészeti szervezet az egyház részéről?
- Voltak ezek a múltban és most is van ilyen, hogy Egyházművészeti Tanács, de ez olyan mondvacsinált fórum, amit senki nem keresi föl, senki nem szól bele.